

Підлипна Р. П.,

к.е.н., доц., завідувач кафедри бухгалтерського обліку, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Ужгород

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ТА СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Анотація. Здійснено огляд теоретичного підходу до тлумачення категорії “соціальна держава”. Представлено результати дослідження поняття та сутнісні характеристики соціальної безпеки, проаналізовано теоретико-методологічні основи його дослідження. Висвітлено погляди різних науковців щодо визначення дефініції соціальної безпеки. У статті висвітлюються основні соціальні ризики, які можуть становити реальну загрозу національній безпеці держави. Розкрито основні проблеми та сформульовано загальні загрози національних інтересів у соціальній сфері. Узагальнивши проведені дослідження, зокрема загрози соціальній безпеці, як і загрози національній безпеці загалом, проведено їх класифікацію за низкою ознак. Охарактеризовано структуру та виокремлено рівні соціальної безпеки, між якими існують горизонтальний та вертикальний зв'язки.

Ключові слова: соціальна держава, соціальна солідарність, соціальний захист, безпека, національні інтереси.

Pidlypna R. P.,

Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Accounting, Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University, Uzhgorod

MAIN THREATS AND SYSTEM OF SOCIAL SECURITY IN UKRAINE

Abstract. The survey has been done for the interpretation of category “social state”. The results of research concepts and essential characteristics of social security are revealed and the theoretical and methodological foundations of this research are analyzed. The opinions of different experts regarding the definitions of social security are determined. The article highlights the main social risks that may pose a real threat to the national security of the state. Generalizing undertaken studies, threat to social safety in particular, as well as threat to national safety on the whole, their classification over is brought on the row of signs. A structure of social safety is described and levels among which there are horizontal and vertical connections are distinguished.

Keywords: social state, social solidarity, social protection, security, national interests.

Постановка проблеми. Стан соціальної безпеки як однієї зі складових національної безпеки є надзвичайно актуальним для України саме на нинішньому етапі. Об'єктивний діагноз соціального стану українського суспільства свідчить про те, що основні соціальні ризики – бідність, майнова диференціація населення, відчуженість значної кількості громадян від суспільного життя, звуження їх доступу до освіти, медицини і культури – досягли масштабів, які можуть становити реальну загрозу національній безпеці держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі теоретико-методологічні та практичні проблеми забезпечення соціальної безпеки розкрито у працях наступних авторів: О. Новікова, П. Шевчук, Т. Русанова, О. Хомра, Б. Мінін, В. Скуратівський, Е. Лібанова, С. Пирожков, О. Білорус, В. Серебряников, А. Хлоп'єв, В. Паламарчук, О. Давидюк, В. Данилишин, В. Куценко, О. Повстин, А. Самійло, Л. Весельська.

Постановка завдання. Стратегічною метою державної соціальної політики є забезпечення пра-

ва на соціальний захист, певний рівень життя. Створюючи умови для рівноправної діяльності громадян, держава через соціальну політику зберігає стабільність у суспільстві, що дозволяє йому розвиватися. Реалізація ефективної соціальної політики – це той чинник, від якого значною мірою залежить розвиток будь-якої держави. Саме тому актуальним є дослідження основних загроз та системи соціальної безпеки в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовою особливістю сучасного етапу розвитку суспільства через конфліктну ситуацію в країні та акцентування урядом уваги на інших потребах є відхід від соціалізації всіх сфер людського життя та підпорядкування їх соціальним цілям, хоча візирець соціально та економічно розвинених країн спонукає до створення моделі соціальної держави. Таким чином, органи державної та місцевої влади покликані створити необхідні умови для формування соціальної держави.

Згідно з дефініцією М. Панченка соціальна держава – це “...особливий тип високорозвиненої

держави, у якому забезпечується високий рівень соціальної захищеності всіх громадян за допомогою активної діяльності з регулювання соціальної й економічної сфер життєдіяльності суспільства, установлення в ньому соціальної справедливості й солідарності” [1]. Соціальна справедливість – це філософська багатогранна та певною мірою суб’єктивна категорія, яка на сьогоднішній день не має однозначного трактування, яка тісно пов’язана з поняттями “свободи”, “соціальної відповідальності”, “рівності”, що становлять основу формування соціальної держави.

Що стосується соціальної солідарності, то, як слушно зауважує М. Панченко, на сьогоднішній день в Україні між шарами та верствами населення вона практично відсутня [1]. За умов відсутності стійкого економічного зростання відбувається все глибша соціально-економічна диференціація, збільшення бюджетного дефіциту сприяє формуванню політики фінансування розвитку соціальної сфери за залишковим принципом, субсидуванню соціальних виплат лише найбільш незабезпеченим верствам населення, що не відповідає доктрині соціальної держави.

Поняття “соціальна безпека” в науковій літературі досліджено, однак воно не знайшло відповідного розвитку в системі соціальної політики та національної безпеки України. Закон України “Про основи національної безпеки” [2] визначає безпеку як захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Вченими поняття “соціальна безпека” трактується по-різному: стан життєдіяльності, забезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформація трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог [3]; стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих інтересів особи і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз [4]; сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері, розвиток соціальної структури і відносин у суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, теперішніх і майбутніх поколінь [5]; позитивно врегульований правовими нормами і реалізований на практиці стан, коли держава забезпечує наявними в її розпорядженні демократичними методами управління підтримання гідного рівня життя громадян та гарантує можливість задоволення основних потреб її розвитку [6].

На нашу думку, на сьогоднішній день соціальна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація загроз національним інтересам у соціальній сфері, за якої забезпечуються належний рівень життя населення, розширене відтворення, людський розвиток та соціальний прогрес у суспільстві.

Виходячи з цього визначення, постає питання про необхідність окреслення видів загроз національним інтересам у соціальній сфері.

Основні загрози соціальній безпеці. Законодавчо закріплене наступне тлумачення загроз: «наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України» [7]. Професор Є. Олейніков загрозу трактує як “найконкретнішу і безпосередню форму небезпеки чи сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку інтересам громадян, суспільства і держави, а також національним цінностям і національному способу життя” [8], а О. Влашок розглядає загрози як “негативні зміни у зовнішньому політичному, економічному або природному середовищі, а також негативні зміни в аналогічних процесах і сферах всередині країни” [9].

Є. Грабко пропонує групувати загрози соціальній сфері за такими напрямками: демографічні (індикатори народжуваності, смертності, старіння нації тощо), працересурсні (показники зайнятості та безробіття), загрози добробуту (ВВП на душу населення) та загрози поширення соціальних негараздів (захворюваність, злочинність, самогубства та інші) [10].

Типові загрози у соціальній сфері визначено також Законом України “Про основи національної безпеки України” та у “Стратегії національної безпеки України”:

- ✓ невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам;
- ✓ неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення;
- ✓ криза системи охорони здоров’я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров’я населення;
- ✓ поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб;
- ✓ загострення демографічної кризи;
- ✓ скорочення чисельності населення через погіршення його здоров’я, низьку якість життя, недостатній рівень народжуваності, високу смертність, а також відтік громадян України за кордон;
- ✓ зростаючий дефіцит трудових ресурсів, старіння населення, низька економічна активність і недооцінка реальної вартості робочої сили [11];
- ✓ зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства;
- ✓ прояви моральної та духовної деградації суспільства;
- ✓ зростання дитячої та підліткової бездоглядності, безпритульності, бродяжництва [12].

Узагальнивши проведені дослідження, загрози соціальній безпеці зокрема, як і загрози національній безпеці загалом, можна класифікувати за низкою ознак: джерелом виникнення (внутрішні та зовнішні), наслідками дії (прийнятні, критичні, катастрофічні), тривалістю дії (короткочасні та постійні), частотою виникнення (стохастичні, періодичні, перманентні), рівнем прийняття рішень (глобальні та локальні), а також за спрямованістю на

той чи інший компонент соціальної безпеки, що визначає рівень життя суспільства (загрози освіті, здоров'ю, зайнятості та умовам праці, доступу до товарів (споживанню), забезпеченню продовольством, житловим умовам, пересуванню, відпочинку, свободі особистості, демографічні, поширенню соціальних хвороб, моральним та духовним цінностям).

Система соціальної безпеки. Таким чином національні інтереси у соціальній сфері, загрози разом із суб'єктами забезпечення соціальної безпеки становитимуть систему соціальної безпеки. Виходячи з того, що будь-яка система включає внутрішні й зовнішні системоутворюючі зв'язки, пропонуємо наступну структуру системи соціальної безпеки (рис. 1).

Зазначені об'єкти соціальної безпеки дозволяють виокремити рівні соціальної безпеки: соціальна безпека індивіда, суспільства на рівні держави, соціуму на міждержавному рівні, між якими

існують горизонтальний та вертикальний зв'язки. Вертикальний зв'язок між рівнями та підсистемами соціальної безпеки спрямований у двох напрямках:

✓ висхідний зв'язок – фундаментальну основу соціальної безпеки суспільства становить соціальна безпека окремої особи;

✓ низхідний зв'язок – постійно перебуваючи у соціумі та контактуючи з іншими членами суспільства, людина/громадянин прямо узалежнюється від рівня соціальної безпеки вищого рівня – суспільства.

Доцільно зауважити, що між рівнями соціальної безпеки можна виокремити горизонтальні зв'язки, тобто між різними державами виникають соціально-економічні взаємовідносини, а отже, здійснюється взаємний вплив на рівні соціальної безпеки. Це спостерігається також і на інших рівнях: на рівні регіонів (міжрегіональні відносини) та на рівні окремих громадян.

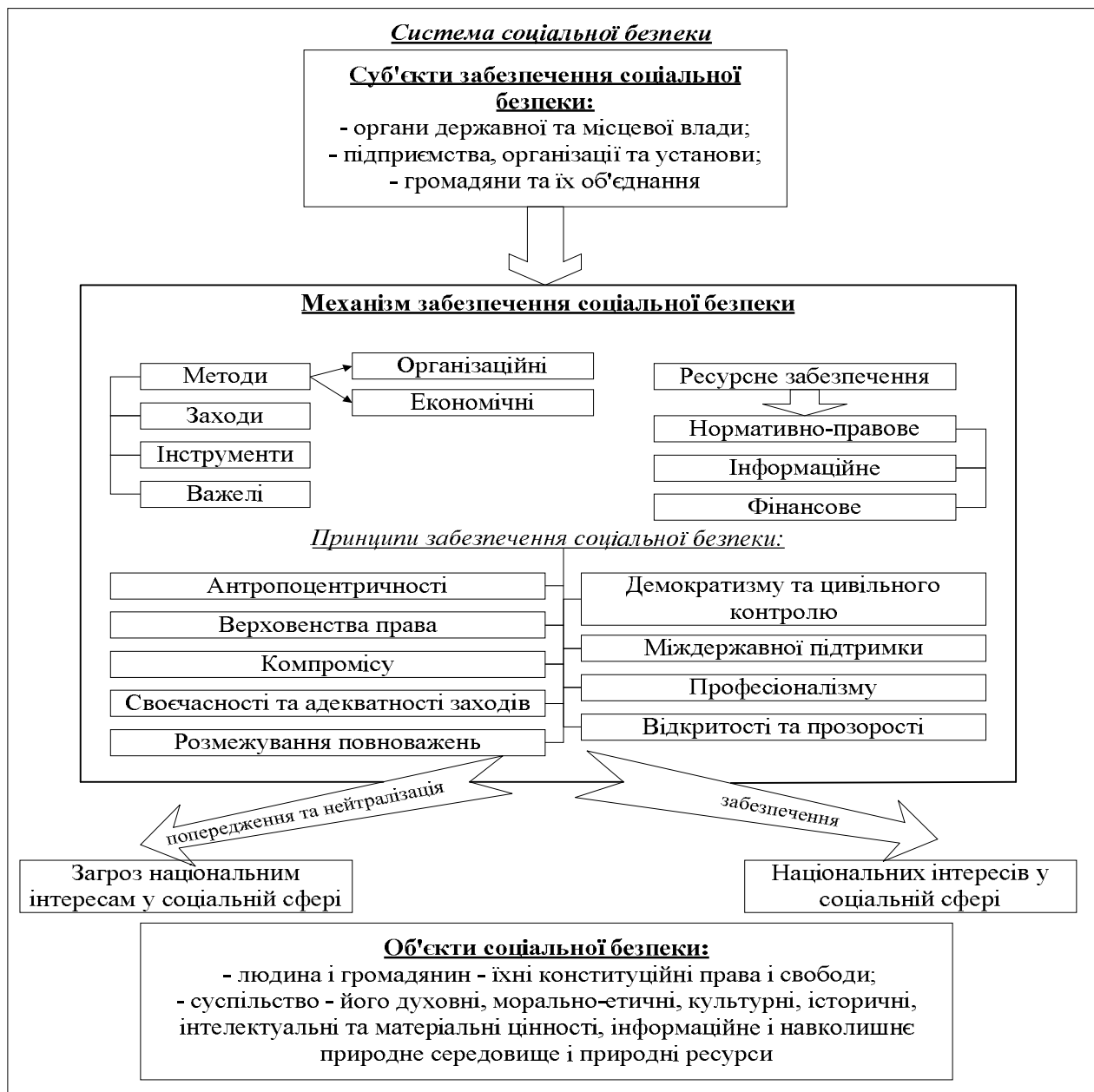

Рис. 1. Система соціальної безпеки

Джерело: побудовано автором на основі [13, 14, 15]

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз загроз соціальної безпеки дозволяє робити висновки про перевагу загроз щодо зростання соціального напруження, погіршення демографічної ситуації, зниження рівня економічної активності. Суб'єкти забезпечення соціальної безпеки впливають на об'єкти соціальної безпеки, застосовуючи сукупність методів, важелів, інструментів для подолання загроз національним інтересам у соціальній сфері та реалізації пріоритетів соціальних інтересів, ґрунтуючись у своїй діяльності на принципах забезпечення соціальної безпеки та використовуючи норми чинної законодавчої бази, оскільки соціальна безпека забезпечується шляхом проведення виваженої соціальної політики відповідно до прийнятих у встановленому порядку доктрин, концепцій, стратегій та програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панченко М. Соціальна сфера і соціальна політика та їх співвідношення в аспекті державного управління соціальною сферою / М. Панченко [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми державного управління : збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. – 2009. – № 1. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
2. Україна. Закон. Про основи національної безпеки України від 19.06.2003 р. № 964-IV; поточна редакція від 18.05.2013 р. на підставі 221-18 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Шевчук П. І. Соціальна політика / П. І. Шевчук. – Львів : Світ, 2003. – С. 108.
4. Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії Проблеми національної безпеки [Електронний ресурс] / О. У. Хомра, Т. Є. Русанова // Стратегічна панорама. – 2004. – № 1. – Режим доступу: www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnbl&issue.
5. Серебрянников В. В. Социальная безопасность России / В. В. Серебрянников, А. Т. Хлоповев. – М. : ИСПИ РАН, 1996. – С. 93.
6. Весельська Л. А. Соціальна безпека: проблема визначення / Л. А. Весельська // Науковий вісник Академії муніципального управління : збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 3. – С. 457-461. – (Серія управління).
7. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / [под ред. Е. А. Олейникова]. – М. : Бизнес-школа «Интел-синтез», 1997. – С. 10.
8. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – С. 7.
9. Грабко Є. В. Забезпечення соціальної безпеки в Україні: регіональний аспект [Електронний ресурс] / Є. В. Грабко // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2010. – Вип. 2 (4). – Режим доступу: www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2010-02/10gevu-ga.pdf.
10. Президент України. Указ. Про Стратегію національної безпеки України : від 12.02.2007 р.

№ 105/2007; поточна редакція від 22.06.2012 р. на підставі 389/2012 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

11. Коленда Н. В. Соціальна безпека населення та її основні складові / Н. В. Коленда [Електронний ресурс] // Modern directions of theoretical and applied researches. – 2013. – March, 19-30. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua>.

REFERENCES

1. Panchenko M. Sotsial'na sfera i sotsial'na polityka ta ikh spivvidnoshennia v aspekti derzhavnoho upravlinnia sotsial'noi sferoiu / M. Panchenko [Elektronnyj resurs] // Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia. Zbirnyk naukovykh prats' Odes'koho rehional'noho instytutu derzhavnoho upravlinnia. – 2009. – №1. – Rezhym dostupu: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
2. Ukraina. Zakon. Pro osnovy natsional'noi bezpeky Ukrainy vid 19.06.2003 r. № 964-IV; potochna redaktsiia vid 18.05.2013 r. na pidstavi 221-18 [Elektronnyj resurs] / Ofitsijnyj sayt Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Shevchuk P. I. Sotsial'na polityka / P. I. Shevchuk. – L'viv: Svit, 2003. – S. 108.
4. Sotsial'na bezpeka: vyklyky, zahrozy, kryterii Problemy natsional'noi bezpeky [Elektronnyj resurs] / O.U. Khomra, T. Ye. Rusanova // Stratehichna panorama. – 2004. – № 1. – Rezhym dostupu: www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnbl&issue.
5. Serebriannykov V. V. Sotsyal'naiia bezopasnost' Rossyy / V. V. Serebriannykov, A. T. Khlop'ev. – M. : YSPY RAN, 1996. – S. 93.
6. Vesel's'ka L. A. Sotsial'na bezpeka: problema vyznachennia / L. A. Vesel's'ka // Naukovyj visnyk Akademii munitsypal'noho upravlinnia : zbirnyk naukovykh prats'. – 2010. – Vyp. 3. – S. 457-461. – (Seriiia upravlinnia).
7. Osnovy ekonomycheskoj bezopasnosti (Hosudarstvo, rehyon, predpriiatye, lychnost') / [pod red. E. A. Olejnykova]. – M. : Byznes-shkola «Yntel-synteZ», 1997. – S. 10.
8. Vlasiuk O. S. Teoriiia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku / O. S. Vlasiuk; Nats. in-t probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy. – K., 2008. – S. 7.
9. Hrabko Ye. V. Zabezpechennia sotsial'noi bezpeky v Ukraini: rehional'nyj aspekt [Elektronnyj resurs] / Ye. V. Hrabko // Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka. – 2010. – Vyp. 2 (4). – Rezhym dostupu: www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2010-02/10gevura.pdf.
10. Prezydent Ukrainy. Ukaz. Pro Stratehiuu natsional'noi bezpeky Ukrainy : vid 12.02.2007 r. № 105/2007; potochna redaktsiia vid 22.06.2012 r. na pidstavi 389/2012 [Elektronnyj resurs] / Ofitsijnyj sayt Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
11. Kolenda N. V. Sotsial'na bezpeka naseleennia ta ii osnovni skladovi / N. V. Kolenda [Elektronnyj resurs] // Modern directions of theoretical and applied researches. – 2013. – March, 19-30. – Rezhym dostupu: <http://www.sworld.com.ua>.